

Ярослав ГЕМЗА

Керівник відділом давнього мистецтва замку-музею м. Ланіут (Польща), Член реставраційної комісії греко-католицької Перемльицько-Варшавської Архиепископії

ANTYMINSY WŁADYKYW PRZEMYSKICH W MUZEUM GRECKOKATOLICKIEJ ARCHIEPARCHII PRZEMYSKO - WARSZAWSKIEJ

W muzealnych zbiorach Grekokatolickiej Archieparchii Przemysko – Warszawskiej znajduje się kolekcja antyminsów biskupów przemyskich, wykonanych w okresie od 2 poł. XVII do 1 poł. XX w. Liczy ona 131 zabytków i należy do największych tego typu. Ich pierwszą dokumentację fotograficzną i podstawowe prace zabezpieczające wykonałem latem 1990 roku, natrafiając na nie przypadkiem w katedralnej zakrystii. Zabytkowe antyminsy zostały następnie przeniesione do siedziby Grekokatolickiej Kurii Arcybiskupiej, gdzie przechowywane są do dzisiaj. Wspólnie z Eugeniuszem Zawałaniem i Bohdanem Biłym kontynuowaliśmy prace konserwatorskie i katalogowanie. Niektóre z nich zaprezentowane zostały w 2006 roku, na wystawie w przemyskim soborze archikatedralnym p.w. Św. Jana Chrzciciela.

Wśród antyminsów graficznych (łącznie 130 sztuk) znajdują się 3 antyminsy bp. Inocentego Winnickiego (1679-1700), 20 antyminsów bp. Hieronima Ustrzyckiego (1715-1746), 37 antyminsów bp. Onufrego Szumlańskiego (1746-1762), 8 antyminsów bp. Atanazego Szeptyckiego (1762-1779), 13 antyminsów bp. Maksymiliana Ryłło (1779-1793), 2 antyminsy bp. Michała Lewickiego (1813-1816), 1 antymins bp. Jana Śnihurskiego (1818-1847), 1 antymins bp. Tomasza Polańskiego (1860-1869), 22 antyminsy bp. Jana

Stupnickiego (1871-1890), 1 antymins bp. Juliana Pełesza (1891-1896), 6 antyminsów bp. Konstantego Czechowicza (1896-1915), 15 antyminsów bp. Jozafata Kocyłowskiego (1916-1947), a także 1 antymins Andrzeja Szeptyckiego (jako bp. stanisławowskiego).

Zachowane zabytki pozwalają sądzić, że władca Inocenty Winnicki posługiwał się dwiema wersjami antyminsu. Starszą - wykonaną w technice drzeworytu (1680 r.) oraz miedziorytem z 1690 roku. Wszystkie przemyskie antyminsy to młodsza wersja, używana przez biskupa już po jego przystąpieniu do Unii. Antyminsy bp. Hieronima Ustrzyckiego należą do jednego typu, wykonanego w drzeworycie, a różnią się między sobą jedynie nadrukowanym tekstem dedykacyjnym (3 rodzaje). Po dwie wersje

Антимінс Братства Яна Малаховського з церкви Преподобної Параскеви з села Хрецьє? Темпера на полотні, після 1675 р. (музей Перемльицької греко-католицької Архиепархії).

Антимінс Братства Яна Малаховського з церкви села Пентна Темпера на полотні, 1675 р. (Національний музей у Львові ім. А. Шентицького).

miedziorytnicze posiadają antyminsy używane przez biskupów: Atanazego Szeptyckiego i Maksymiliana Ryłło. Takim samym antyminsem miedziorytnicznym posługiwali się czterej biskupi: Michał Lewicki, Jan Śnihurski, Tomasz Polański i Jan Stupnicki. Różni je tylko treść inskrypcji dedykacyjnej. Pozostałe graficzne antyminsy z przemyskiej kolekcji to miedzioryty oraz staloryty (A. Szeptyckiego i J. Kocyłowskiego), występujące w jednej wersji dla każdego z władcyków. Spośród antyminsów bp. Jozafata Kocyłowskiego tylko jeden zawiera relikwie i dedykację na konkretny prestoł. Pozostałe są “puste” – nie poświęcone i nie dedykowane.

Z historycznego punktu widzenia, najciekawszym elementem kolekcji jest antymins bp. Jana Małachowskiego (1670 – 1691) – ostatniego bp. unickiego sprawującego swój urząd poza stolicą biskupią (w okresie dominacji prawosławia w diecezji). Antymins wykonany jest z płótna lnianego i ozdobiony malowidłem temperowym – wizerunkiem Chrystusa stojącego w Grobie, z rękami skrzyżowanymi na piersiach, trzymającego narzędzia męki – trzcinę oraz bicz. Za kubicznym sarkofagiem krzyż (na tytulusie: ІНЦІ) oraz

kopia i trost. Postać opisana: ІС ХС. W narożach antyminsu, w prostokątnych polach, popiersia Ewangelistów i istoty tetramorfu na obłokach. Zabytek należy do najstarszych zachowanych ukraińskich antyminsów i jest jednym z czterech znanych wymienionej władcyki. Inspiracją formalną dla malarza wykonującego dzieło był prawdopodobnie antymins bp. Małachowskiego dedykowany na prestoł cerkwi Przepodobnej Paraskewy w Pętnej z 1675 r., któremu znacznie ustępuje poziomem artystycznym. Każę to przypuszczać, że jest od niego nieco późniejszy.

Obok wartości sakralnej, wszystkie zachowane w tej kolekcji zabytki posiadają niezaprzeczalny walor artystyczny i historyczny. Pomieszczone na antyminsach dedykacje, wskazujące na konkretne świątynie i konsekrację ołtarzy są ważnym źródłem do poznania dziejów cerkwi w przemyskiej eparchii i przemyskiego władcytwa.

1. Юрчишин О., Антимінси XVII століття єпископів перемиських, самбірських та повіту сяницького зі збірки Національного Музею у Львові // *Сztuka cerkiewna w diecezji przemyskiej*, Łańcut 1999, s. 155.

2. Sygn.: A-1. Publikowany: Гемза Я., *Про церковне мистецтво перемиської єпархії*, Ланцут 2006, s. 127, il. 101. *Tam odczytanie słabo zachowanej inskrypcji dedykacyjnej: /.../ Іван(н)ь Малахо(в)ски Єпнь Премы(с)ки /.../ до села Хрєвта(?) Хрм(у) Прп(д) Парасковїи.*

3. Trzy pozostałe ѡфдициѡту фтєньштїн w zbiorach Muzeum Narodowego we Lwowie. Sygn.: Гд-261 Кв33778, Гд-4 Кв1440, Гд-5 Кв1441. Юрчишин О., *Антимінси...*, s. 156, il. 5, 6.

4. МНЛ, Гд-261 Кв33778.

В музейних збірках Перемишльсько-Варшавської греко-католицької архієпархії знаходиться колекція антимінсів перемишльських єпископів, які створенні в другій половині XVII – першій половині XX століть. Колекція нараховує 131 одиницю пам’яток і належить до найбільших такого типу.

На даний час іде інтенсивне мистецтвознавче опрацювання, створення каталогу. Ведуться консерваційно-реставраційні роботи над антимінсами колекції. Попри свою сакральну вартість, ці пам’ятки з колекції мають і незаперечну мистецьку та історичну вартість.